

HATAY'DA HIZIR İNANIŞLARI

*Mehmet Surur ÇELEPİ**

ÖZET

Anadolu'da var olan en renkli kùltlerden biri de Hızır Kùltüdür. Farklı birçok coğrafyada yaşayan bu kùlt, ortak bazı özelliklere sahiptir. Bunun yanında, bazı bölgelerde Hızır'a bağlı inanışların farklılıklar gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu bölgelerden biri de Hatay'dır. Farklı kùltürlerden insanların bir arada barış içinde yaşadığı Hatay, büyük bir kùltürel zenginlik sergilemektedir. Hatay'da yoğun olarak yaşayan ve Nusayri olarak adlandırılan Arap Alevileri, bu kùltürel zenginliğin bir koludur. Anadolu Alevilerinden bazı özellikleriyle ayrılan Nusayriiler için Hızır'ın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Hızır'ın ve Hazreti Musa'nın Hatay'ın Samandağ ilçesinde buluştuklarına inanılmaktadır. Elliye yakın Hızır türbesinin bulunduğu yörede Hızır kùltü renkli bir şekilde yaşatılmaktadır. Bu türbelerde şifa ve sağlık; kısmet, şans talebi ve adak inanışlarına yönelik ritüeller sergilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Hızır, Nusayri, İnanış

BELIEFS HIZIR (DEUS EX MACHINA) IN HATAY

ABSTRACT

One of the most coloured cultures existing in Anatolia is Hızır culture. This cult existing in many different places has some common features. Besides, beliefs in Hızır in some regions differ from each other. One of these regions is Hatay. As a place where people from different cultures live in harmony Hatay presents a

* Okt.,Muęla Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, surur20@hotmail.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

cultural richness. Living as thickly populated in Hatay Arab Alawis called Nusayri people are one of the branch of this cultural richness. For Nusayri people, who differ from Alawi people in many respects, Hızır is of extra importance. It is believed that Hızır and Moses met in Samandağ district of Hatay. Hızır culture is kept alive in the region where there are almost fifty sepulchers of Hızır. In these sepulchers, people perform rituals for the sake of healing, health, chance of marriage and luck.

Key Words: Hatay,Hızır (Deus Ex Machina), Nusayri, Belief

Giriş

Hatay, coğrafi olarak Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumundadır ve insanoğlunun atalarının göç yolları üzerinde yer alan önemli merkezlerden biridir. Antik çağlarda yaşamış olan Huriler, Hititler, Arâmiler, Fenikeliler gibi tarihe damgasını vurmuş kültürler Hatay'da yaşamıştır. Ayrıca Hatay, Helenistik dönemin Grek ve Roma kültürlerinin de etkisinde kalmıştır. Hatay, doğu ve batı kültürlerinin etkilerini bir arada taşımakta ve bu etkiyi bugün de yansıtmaktadır. Farklı kültürlerden insanların bir arada barış içinde yaşadığı Hatay, büyük bir kültürel zenginlik sergilemektedir. Bu açıdan Hatay bir kültür laboratuvarı olarak düşünülebilir. (Türk 2005, 7)

Bu kültür mozaikini oluşturan öğelerden biri de Nusayrilik olarak adlandırılan Arap Aleviliğidir. Anadolu Alevilerinden farklılıklar gösteren Nusayriler, Hatay'da yaşayan en renkli topluluklardandır. Sahip oldukları inanç sistemini hâlâ muhafaza eden ve canlı tutan Nusayriler, kültür çeşitliliğinin en önemli parçalarından biridir.

İnanç öğelerinden biri de gizlilik, saklılık olan Nusayriler bu yüzden kendi kabuklarını pek kırmak istememiş ve kendi toplulukları içerisinde inançlarını yüzyıllarca yaşamış ve yaşatmışlardır.

Bu gizlilik ve son zamanlarda medyanın türbe ziyaretleri için takındığı tavırlardan dolayı Hızır ve Hızır makamları hakkında bilgi toplama konusunda birtakım problemler yaşanabilmektedir.

Bu çalışmamızda Hızır'ı incelerken, Hatay'da Hızır Kültürünün daha çok Nusayri vatandaşlar arasında yaygın olduğunu ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

yaşatıldığını gördük. Daha sonra değineceğimiz gibi sadece Hatay'da değil, Anadolu'nun birçok yerinde Hızır Kültü Alevi vatandaşlar tarafından daha çok benimsenmiştir.

Hatay'da Hızır inancı en fazla Nusayriler arasında görülür ve Nusayriler için Anadolu'daki 6 Mayıs (Hıdrellez) tarihinden ziyade senenin tümü önemlidir. 6 Mayıs günü çok farklı uygulamalara rastlanmamaktadır. Hatay'da bulunan Hızır makamları her daim ziyaretçi akınına uğramaktadır. Hatay'da yaşayan Sünnilerde ise Hızır inancı güçlü olmamakla birlikte 6 Mayıs (Hıdrellez) tarihi önemlidir. Sünnilerin çoğunluğunu oluşturduğu Reyhanlı ilçesi bu konuda örnek teşkil etmektedir (K.K-2). Hıdrellez Bayramını 1 Mayıs olarak kabul edenler de vardır. Dursunlu Beldesi bu güne rağbet etmektedir (K.K-3).

I- Hızır Kelimesinin Anlamı ve Hızır'ın Kimliği

Hızır, Arapçadaki imlâsıyla *el-Hadır* kelimesi, hemen hemen bütün kaynaklarda bir isim değil, lakap olarak değerlendirilmiştir. Bu kelimenin bazı kaynaklarda da *el-Hadr*, *el-Hıdır* şeklinde kaydedildiği görülürse de, doğrusunun *el-Hadır* olduğu kabul edilmiştir. Bu kelimenin Türklerde *Hızır* veya nadiren *Hıdır*, İraniilerde ise *Khezr* şeklinde kullanıldığı bilinmektedir. El-Hadır kelimesinin yine Arapçadaki el-Ahdar manasına geldiğini belirten Ocak, bu kelimenin de *yeşil, yeşilliği çok olan yer* manasına geldiğini ifade eder. (Ocak 1990, 59–60)

Hızır'ı işaret eden özelliklerden birisi de oturduğu yerlerin veya dokunduğu yerlerin hemen yeşillenmesidir. Bu yüzden Hatay'daki Hızır Türbelerinde her ne kadar beyaz renk hâkimse de bazı yerlerinin (kapı, pencere) ve bazı sandukaların yeşil olduğu gözden kaçmamaktadır. Görüştüğümüz Nusayrilerin ana dilleri Arapça olduğundan için % 95'i "Hıdır" kelimesini kullanmaktadırlar. Hatta yüz yüze yaptığımız görüşmelerde "Hızır" kelimesi bizim tarafımızdan kullanıldığında, kaynak kişiler ısrarla "Hıdır" şeklinde telaffuz etmişlerdir. Buna rağmen türbelerin bazılarında "Hızır" yazıldığı gözlemlenmiştir.

Hızır'ın kimliği konusunda çeşitli inanışlar mevcuttur. Bazıları Nebi olarak kabul ederken veli veya melek olduğunu düşünenler de vardır. Fakat Nusayriler, Hızır'ın kimliği konusunda farklı düşünceye sahiptirler. Bu konuda bizden evvel Hatay'daki Eren İnançlarıyla ilgili bir çalışma yapan Aydın Durdu'nun görüşüğü bir Nusayri Şihindan aldığı karşılık, Nusayrilerde Hızır'ın Kimliği mevzusuna açıklık getirmektedir. "*Hızır bir evliya değil bir peygamberdir ve ölmemiştir. Ölümsüzlüğü öyle ifade edildiği gibi*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ölümsüzlük suyundan içmesinden değil nurdan oluşundandır. Hz. Hızır Allah'la görüşebilen nadir ruhlardan birisi olarak kerimdir, konuşandır. Ancak bu niteliğine rağmen onun nuru Hz. Musa'dan üstün, Hz. Muhammed'le aynı olsa da tüm evliyaların sultanı olan Hz. Ali'nin nurundan aşağıdır.”

Hz. Hızır'ın hem nebilik, hem de velilik gibi manevî değeri vardır. Nusayri inancına göre, darda ve zorda kalan, sıkıntıya düşen herkesin yardımına koşan ve insanları sıkıntılardan kurtaran Hak'la Hak olmuş Veliyullah'tır. Hızır, Nusayri inançlarına göre sıkıntılarda, ibadetlerde hep yardıma çağrılır. İnanca göre Hızır, Allah'ın kendisinin evrende insan sıfatında yansımasıdır. Çünkü insanların gönlünde taht kurmuştur. Allah'ın bütün vasıflarının onda işaret olduğuna inanılmaktadır. Hızır, gittiği her yerde mutluluk, sağlık, bolluk verirken zor durumda kalanların yardımına koşarak insanların dileklerini yerine getirir.

Kalbi temiz, iyiliksever insanlara daima yardım eden, dertlere derman olan, hastalara şifa veren ve bitkilerin yeşermesine ve yaşamasına vesile olan yine Hızır'dır.

II- Hızır Türbeleri

“Yeşil” anlamına gelen bu lakabından dolayı Hızır'a Şiilikte üstün bir mevki tanınmıştır. Yeşil renk hem genel olarak İslam'ın dinî rengi hem de Hz. Ali sülalesinin ve dolayısıyla Şiiliğin mukaddes rengidir (Ocak 1990, 61). Bundan dolayı Hatay'da yaşayan Nusayriler Hızır'ı benimsemiş ve uğrak mekânlarından biri haline getirmişlerdir. Hızır'ın dini ve efsanevi konumundan dolayı çok yerde ziyaret makamı bulunduğu inancı vardır. Onun için diğer ziyaretler tek bir yerde bulunurken, Hızır makamı birkaç yerde olabiliyor. İnanışa göre Hızır'ın farklı yerlerde 365 makamının bulunması, yılın her gününe denk gelecek şekilde makamı olduğu inancına denk gelmektedir. Ayrıca Hızır'ın ölümsüz olmasından dolayı mezarının olmadığı inancı vardır. Mezarı olmayan tek makam, Hızır ziyaretleridir. (Sertel 2005, 142) Hatay ili geneline bakıldığında zaman Hızır adına yapılmış 43 türbe tespit edebildik. Bu türbelerin bazıları sadece Hızır adına yaptırılmışken bazıları da Hızır ile beraber bazı ulu kişilerin beraber yer aldıkları makamlar olarak bulunmaktadır. Daha önce araştırma yapan antropolog Hüseyin Türk 51 türbe olduğunu ifade etmektedir. Bu türbelerin bazıları şunlardır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- 1- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Afan Mahallesi – Antakya
 - 2- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Odabaşı – Antakya
 - 3- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Akıllı Köyü – Antakya
 - 4- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Karaali – Antakya
 - 5- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Dörtayak – Antakya
 - 6- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Balıkçı Pazarı – Antakya
 - 7- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Gökmeşdan – İskenderun
 - 8- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Nardüzü – İskenderun
 - 9- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Deniz Mahallesi – Samandağ
 - 10- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Tomruksuyu – Samandağ
 - 11- Hz. Hızır Aleyhisselâm – Harbiye
 - 12- Şih Hızır – Yeşilpınar
 - 13- Şih Hızır – Dursunlu
 - 14- Hz. Hızır Aleyhisselâm (Hızır) ve Nebi Yunus – Çekmece
 - 15- Hz. Hızır Aleyhisselâm, Neni Yunus, Şih Mustafa, Hz. Mikdad, Şih Hasan Davud – Antakya

Hatay’da Hızır adına bu kadar çok türbenin olması düşündürücüdür. Bu türbelerin çokluğunun nedenleri hakkında halk arasında çeşitli düşünceler bulunmaktadır. Kimi Sünnilerin düşüncelerine göre, Hz. Hızır’ın makamı para kazanmak için yapılmıştır (K.K-5). Bazıları ise camilere gitmek yerine bu türbelerde ibadet etmek istediklerini türbeler yetmediği için yenilerinin yapıldığını ifade etmiş ve bu türbelerin birlik ve beraberliği arttırdığını ifade etmiştir. Bir görüşe göre ise Hızır bir nurdur ve onun aksinin düştüğü her yere bir türbe yapılmalıdır. Bunun için onu rüyada görmek ve emrettiği yere bu türbeleri yapmak gerekir (K.K-1).

Bu türbeler arasında en önemlileri Samandağ ilçesinde ve Harbiye Beldesinde bulunan türbelerdir. Bu türbelerin en önemli özelliği Kehf süresinde geçen Hızır-Musa buluşmasının inanişına göre bu iki türbenin olduğu yerde geçmesidir. Kuran’da anlatılan bu buluşma hikâyesi (60–82. ayetler) ile Samandağ’da anlatılan hikâyeye arasında biraz farklılıklar olmakla beraber anlatılan hikâyenin kaynağının semavi kitaplar olduğu görülür. Burada anlatılan hikâyeye şu şekildedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“ Hazreti Musa dünyanın en zeki kişisini merak eder. Allaha sorar. Allah ise Hızır cevabını verir. Bu adamı merak eden Musa, nasıl bulacağını merak eder. Allaha sorar. Allah yere saptığı asan nerde büyürse, torbandaki balıkların nerde canlanırsa, nerde birden bire yağmur yağmaya başlarsa ve nerede iki deniz birbirine kavuşuyorsa (Mecma'ül-Bahreyn) orada onu bulursun demiş. Hazreti Musa onu bulmak için yaveriyle yollara çıkmış. Ama bir türlü tarif edilen özelliklerde bir yer bulamamış. Sonunda Samandağ'ına varmış ve yorgunluktan uyuyakalmış. Uyandığında yere saptığı asanın yeşillendiğini, beraberinde getirdiği tuzlu tavukların canlanarak denize doğru ilerlediklerini ve sürekli yağmur yağdığını görmüş. Denize yakın bir yerde de bir kuşun başını suya daldırıp çıkardığını görmüşler. Az ileride de bir balıkçı adam görmüşler. Bu arada kuş, ağzına bir damla su alıp havalanmış. İhtiyar balıkçı bunların yanına yaklaşarak kendi ilimlerinin, Allahın ilminin yanında ancak denizden alınan bu bir damla su kadar az olduğunu ifade etmiş. Musa, balıkçıya Hızır'ı nasıl bulacağını sormuş. Balıkçı kendisinin yola çıkacağını soru sormaması ve işlerine karışmaması koşuluyla onu Hızır'a götürebileceğini söyler. Musa kabul eder. Yola koyulurlar. Az bir zaman sonra balıkçı, kıyıda gördüğü kayıkları delmeye başlar. Musa sebebini sorar fakat balıkçı yanıtlamaz ve aralarında yaptıkları anlaşmayı hatırlatır. Biraz daha ilerlemişler ve balıkçı bir çocuğu öldürmüştü. Musa tekrar bunun sebebini sorsa da cevap alamaz. Asi ırmağının kenarında ilerlerken Harbiye'ye varmışlar. Burada ekmek yapan kadınlara rastlamışlar. Karınları acıktığı için ekmek istemişler fakat kadınlar vermemiş. Daha sonra yıkılmış bir duvarın üzerine oturmuşlar. Balıkçı bu duvarı onarmış. Musa bunun sebebini sormuş. Buna kızan balıkçı sinirlenmiş ve bir bir anlatmaya başlamış. Kayıkları deldim çünkü padişah bütün sağlam kayıklara el koyuyordu. Çocuğu öldürdüm, çünkü büyüünce kötü biri olacaktı. Bu duvarı onardım. Çünkü iki çocuğun ölmüş anne ve babaları çocukları büyüdüklerinde bulsunlar diye bir define saklamışlardı. Duvarı onarmasam yabancılar bu defineyi bulup çalabilirlerdi. Bunları sana anlattım. Ben artık gidiyorum diyerek uzaklaşmış. Musa aradığı Hızır'ın bu ihtiyar balıkçı olduğunu anlamış (K.K-6).

Görüldüğü gibi Kuran'da geçen hikâye ve burada anlatılan hikâye çok benzemektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Musa ve Hızır'ın buluştuğu yerin yani "Mecma'ül-Bahreyn" in "Samandağ" olduğuna inanılmaktadır. Türbenin girişinde bununla ilgili bilgi verilmiştir.

Samandağ'ın, Asi nehrinin denize dökülen yer olması, "Mecma'ül- Bahreyn" in insanların kabulünde burası olmasını kuvvetlendirmiştir. Hızır makamlarının bazıları yer olarak Asi nehrinin kıvrımlarını takip eder. Bu türbe, Hatay'da bulunan Hızır Türbelerinin en önemlisi olarak kabul edilir. Bu türbe etrafında çeşitli inanışlar vardır.

Bu türbeye gelenlerin öncelikle türbenin etrafında üç veya yedi kez dönmesi gerekmektedir. Arabayla gelinmişse bu uygulama arabayla gerçekleştirilir. Özellikle yeni araba alanların ve evlenecek olanların mutlaka bu işlemi yapması gerekir. Evlenecek olan, askere gidecek olan, çocuk isteyen, sağlık dileyen herkes bu türbeye gelir ve dileklerde bulunur. Dilekleri gerçekleştirenlerin türbeye tekrar gelip, türbenin içine güzel kokulu çiçekleri teşekkür mahiyetinde bıraktığı bilinmektedir. Eski zamanlarda burada bulunan esnaf türbenin etrafında dolaşmadan işyerini açmazmış (K.K-6). Aşağıdaki resimlerde bu uygulamalar görülmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Türbenin etrafında dönenler

Bu türbenin arkasında deniz yer almaktadır. Ama bu türbenin tam hizasında denize girmenin tehlikeli olduğuna ve girenlerin boğulacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda Cuma Günleri su seviyesinin yükseldiği ve türbenin etrafının sular içinde kaldığı da anlatılmaktadır.

Türbenin içine girenlerin öncelikle dış kapının iki yanını, daha sonra da mermeri Hızır'ın kerameti için üç kez öpmesi gerekmektedir. Bu türbenin içine girildiği vakit bir sandukanın olmadığı görülecektir. Onun yerine Hazreti Musa ve Hızır'ın üzerine oturduklarına inanılan bir kaya vardır. Aynı zamanda mermerin üzerine Kehf süresinin ilgili ayetleri yazılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Türbenin içinden görünüm

Resimde de görüleceği gibi sol tarafta Kuran-ı Kerim'ler yer almaktadır. Bu türbeye gelip ibadet edenler, Kuran okuyanlar da epeyce fazladır. Aynı zamanda türbede bazen, hasta olan çocukların, herhangi bir şeyden ürkmüş çocukların yüzüne doğru Kuran hızlı ve aniden kapatılır. Böylelikle çocukların iyileşeceği düşünülmektedir.

Türbenin içinde nerden kaynaklandığı belli olmayan mum ve buhur yakma âdeti mevcuttur. Bu durum Hatay'daki Hızır Türbelerinin bazılarında görülürken bazılarında da yasaklanmıştır. Türbeye gelenlerin çoğunluğunun buhur ve mum yaktıkları tespit edilmiştir. Buhur yakmanın nazarlardan koruduğu inancı mevcuttur. Fakat fiziksel anlamda da türbenin içerisinde güzel kokuların yayılması ziyaretçiler üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Aynı zamanda yakılan her mumun dileklerin gerçekleşmesi ve günahların erimesi için bir araç olduğu düşünülmektedir. Bu durum ister istemez Hıristiyanlığı ve pagan dönemini hatırlatmaktadır. Aynı zamanda mumların yakıldığı bazı türbelerde bu mumlar duvarlarda eritilir. Daha sonra dileklerin gerçekleşmesi için bu duvarlara buhur veya taş parçaları yapıştırılmaya çalışılır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Türbede yer alan mumlar ve buhurlar

Buhurların ve mumların yakıldığı ateş

Samandağ ilçesinin Hıdırbey köyündeki tarihi Çınar ağacının, Hızır rivayetinde anlatılan ve Hızır'ın yeşillenip budaklanan asasının olduğuna inanılmaktadır.

Hatay'da önemli diğer Hızır türbesi Harbiye beldesinde olan türbedir. Musa ile Hızır görüşmesinde duvarın onarıldığı ve seyahatin sona erdiğine inanılan yer bu türbenin olduğu yerdir.

Bu türbeye gelenlerin Hızır'ı anımsatan yeşil renkte birer bezle geldikleri görülmüştür. Bu bezlerle türbenin içinde gezdikten sonra bu bezler, türbenin yanındaki ağaçlara bağlanır. Bu türbenin bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

önemi kompleks bir yapı olmasıdır. Sadece türbe değil oturma yerleri, adak kesme ve pişirme yerleri, bakkal, tuvalet, mutfak gibi bölümler mevcut olup türbenin sorumluluğu babadan oğlu geçmektedir.

Hızır kültü senenin her günü canlı bir şekilde devam etmektedir. Burada bulunan Hızır türbelerinin bir özelliği de adak sunma yerleri olmalarıdır. Adakta bulunanlar adakları gerçekleştğinde bu yapılar içerisinde adaklarını yerine getirmektedirler. Bazen yüzlerce kişiye burada adak yemeklerinin dağıtıldığı bilinmektedir. Adaklardan biri de çocuk adağıdır. Burada erkek çocuk dileyen kişilerin erkek çocukları olduğu vakit, bu çocuğun saçları yedi yaşına kadar kesilmez. Yedi yaşına gelen çocukların saçları kesilir ve tartılır ve ağırlığınca para, durumu iyi olmayanlara dağıtılır. Daha sonra bu saç, türbenin içerisine asılır.

Türbedeki saç adağı

Bazı türbelerde kutsal kabul edilen zeytinyağı bulunmaktadır. Bu zeytinyağının, pamukla vücudun ağrıyan yerlerine ve alna sürülmesi durumunda şifa vereceğine inanılmaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Türbede bulunan zeytinyağı

Nusayriler, Atatürk'e gönülden bağlıdırlar. Atatürk döneminde olduğu kadar rahat ve özgür olabileceklerine inanmamaktadırlar. Bu yüzden türbelerde Türk bayrağına ve Atatürk'ün resimlerine rastlanır.

Bazı türbelerde sandukanın üzerine dertlerin yazıldığı mektuplar bırakılır. Mektubu bırakacak kişi kaç yaşındaysa bu kadar mektup çoğaltmak zorundadır.

Çocuğu olmayanların bu türbeye gelip dilekte bulunduktan sonra türbenin yakınlarında yarım saat uyuması ve çocuğu veya Hızır'ı rüyasında görmesi gerekmektedir.

Bazen de insanlar uyku esnasında rüyada ameliyat edildiklerini ve uyandıklarında iyileştiklerini ifade etmişlerdir.(K.K-7)

Evlilik çağı gelmiş genç kızların kendi el işlerini kısmetlerinin açılması için türbelere bıraktıkları bilinmektedir.

Bazı türbelerde kibrit çöpleriyle dilekler dilendiği görülmektedir. Bu kibrit çöpleriyle şekiller çizilerek dileklerde bulunulur. Aynı uygulamaya İskenderun ilçesinde bulunan St.George kilisesindeki Aziz George gününde (6 Mayıs) de rastlanır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Bu türbelerde temizliğe çok dikkat edilmektedir. Bu yüzden temiz kıyafetlerle gidilmesi gerekmektedir. Kadınların başlarının örtülü olması ve elbiselerinin kapalı olması gerekmektedir. Başörtüsü getirmeyen kadınlar için türbede örtü bulmak mümkündür. Bunun dışında makyaj hoş karşılanmamaktadır. Erkeklerin şortla içeri girmesi yasaktır. Aynı zamanda türbelere sarhoş girmek de yasaktır.

Bu türbelerdeki uygulamaları özetleyecek olursak:

A-Şifa ve Salık Talebine Yönelik Uygulamalar;

- 1- Zeytinyağı sürmek
- 2- Türbede uyumak
- 3-Rüyada ameliyat olmak
- 4-Kuranı yüze kapatmak

B- Kismet ve Şans Talebine Yönelik Uygulamalar, Dilekler

- 1- Buhur yakmak
- 2- Mum yakmak
- 3- Bez bağlamak
- 4- Taş veya buhur yapıştırmak
- 5- El işi bırakmak
- 6- Dertlerin yazıldığı mektuplar bırakmak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

7- Kibrit çöpüyle şekiller yapmak

C- Adaklar

- 1- Saç adağı
- 2- Yemek adağı
- 3- Kurban adağı

III- Hatay'da Hıdrellez

Hatay ilinin, çok değişik kültürlerden müteşekkil olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu durumda her kültürdeki Hızır inancı ve Hıdrellez bazı farklılar gösterse de her dinden, her inanıştan insanların ortak uygulamalarının da yer aldığı ve ortak kutlamaların da yapıldığı bilinmelidir.

Sünni vatandaşlarda Hıdrellez Anadolu'nun bir çok yerinde olduğu gibi 5-6 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirilmektedir. Kaynak kişimiz Hıdrellezi şöyle anlatmıştır;

“Önce Hızır evimize gelebilir diye evimizi Hıdrellez gününden önce temizleriz. Boya yapma imkânımız varsa boya yaparız. Bahçemizdeki yeşillikleri düzenleriz. Hızır gelip oturabilir. Daha sonra beş mayıs gecesi kendimizin temizliğine de çok önem veririz. Hızır'ı her bakımdan temiz karşılamak gerekir. Beş mayıs akşamüstü temizlendikten sonra, dileklerimizi bir kâğıda yazıp önce Yenişehir gölüne (Reyhanlı) bırakırız. Daha sonra bahçemizdeki gül ağacının altına da koyarız. Geceleyin evin balkonuna un serperiz. Hızır'ın gelip gelmediğini bu una basıp basmamasından anlarız. Ama genellikle kuşlar unu karıştırmaya gelir. Altı Mayıs günü Samandağ'daki Hızır Türbesine gideriz. Orada Kuran okuruz. Dualar ederiz. Adağımız varsa orada dağıtırız. Hava güzelse pikniğimizi yapar geri geliriz (K.K-2).

Dursunlu Beldesinde ise Hıdrellez olarak “Bir Mayıs” kabul edilir (K.K-3). Bilindiği gibi Hıdrellez mevsimlik bahar bayramlarımızdan biridir. Ayrıca baharın uyanışını temsil eder. Batı din ve kültürlerinde en önemli bahar bayramlarından biri “Bir Mayıs” bayramıdır. Her dine mensup vatandaşların bulunması ve Hatay'ın belli bir zaman Fransız egemenliğinde olması Hıdrellez'in bu beldede Batı Kültürüne ait “Bir Mayıs”la karışması ihtimalini doğurmuştur.

Hatay, kültür zenginliğinin yaşatıldığı bir ildir. Ülkemizde Hıristiyanların yaşadığı sınırlı illerden biri de Hatay'dır. Hıristiyanlığa bakıldığı zaman St. Georges adlı azizin, Hızır'a benzerliği dikkat

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

çekmektedir. Bu konuda Ahmet Yaşar Ocak *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü* adlı çalışmasında ayrıntılı bilgi vermiştir.

Hatay'da yaşayan Hristiyanlar, 6 Mayıs gününü St. Georges günü olarak kutlamaktadırlar. Bu kutlamalar İskenderun'daki kilisede de gerçekleşmektedir. Georges'in, 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağladığı gece, bu kiliseye geldiğine inanılmaktadır. Bu çerçevede bu kilisede ayinler yapılmaktadır. Bu ayinlere her dinden insan katılmakta ve bazı uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu, Hatay'da yaşayan insanların birbirlerine hoşgörüsünün bir yansımasıdır. Kaynak kişimiz (K.K-4) kilisede gerçekleştirilenleri şu şekilde anlatmıştır:

Kilisede önce dualar okuruz. Daha sonra dilekler için buhur ve mum yakarız. Dileklerin gerçekleşmesi için dilek taşına para yapıştırırız. Tuttuğumuz dilekleri, bir kâğıda yazarak Meryem Ana'nın tablosunun yanına bırakırız. Bazıları da kibrit çöplerinden, küçük taşlardan veya hamurdan maketler yapar. Özellikle çocuk sahibi olmak isteyenler hamurdan veya kibrit çöpünden bebek maketi yaparak bırakırlar. Evlenmek isteyenler ise gelin-damat maketi yaparlar. Daha sonra bu maketler ve kâğıtlara yazdığımız dilekler, gece on ikiden sonra bir kilise görevlisi tarafından denize bırakılır. Böylece dileklerimiz gerçekleşeceğine inanırız.. Gerçekleşmesi için de her birine bir dua okunup kese içinde kiliseye bırakılan kırk bir tane madenî parayı sabahleyin diğer ziyaretçilere dağıtırız. Paraları alanlar, bu paraların bereket getireceğine inanarak cüzdanlarının bir köşesinde saklarlar. Bazen de kırk bir ayrı karınca yuvasından toprak alınıp bez bir torbaya konularak kiliseye bırakılır. Ertesi sabah, erkenden geri alınıp eve götürülür. Böylece kırk bir günde ev sahibi olunacağına inanılır.

Kısmetin açılması için başlarında kilit açtıranlar da vardır. Bazıları ise kilisenin bahçesindeki zeytin ağacının dallarından koparıp evlerinin giriş kapısına asarlar.

Nusayrilerde ise 5–6 Mayıs günlerinden ziyade senenin tümünün önemli olduğu ve sene boyunca Hızır ile ilgili ritüellerin olduğu ifade edilmelidir. İslâmî literatürde Hızır ve İlyas hakkında pek çok kaynak bulunmaktadır. Ancak baharın gelmesinin kutlandığı Hıdrellez törenleri ile ilgili hiçbir İslâmî kaynağa rastlanmamaktadır. Bu durum baharın gelmesinin kutlandığı Hıdrellez törenlerinin dini değil, geleneksel olduğunu ve İslâmî olmayan kaynaklardan geldiğini göstermektedir. Buna uygun olarak, Nusayrilerin şeyhleri de, Kurân-ı Kerim'de Hıdrellez törenleriyle ilgili hiçbir belirtinin bulunmadığını, bu kutlamaların kesinlikle İslâmî olmadığını savunmaktadır. Onlara göre Hızır inancı ile bahar bayramı olan Hıdrellez arasında da hiçbir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ilişki yoktur. Ancak, baharın gelişinin kutlandığı, Hıdrellezi andıran bayramlar vardır. Bunlar Nusayrilerin çok sayıdaki dini bayramlarının dışındaki geleneksel olarak nitelendirilebilecek bayramlardır. Bu bayramlar İslamî kökenli olmayan, etkileşim sonunda başka kültürlerden alınan ve geleneksel olarak kutlana gelen bayramlardır. Asıl “kutlama” içeren bayramlar bu gruptakilerdir. Anadolu'daki yaygın biçimiyle “Hıdrellez” ismini taşımasa da, Hatay Nusayrileri arasında da bahar bayramını andıran kutlamalar yapılmaktadır (Türk 2005, 222-223).

Bu kutlamaların en önemlilerinden biri hicrî takvimde 1 Temmuz'da, milâdi takvimde ise 14 Temmuz'da kutlanan “Evvel Temmuz” denilen bayramdır. Hızır makamında yapılması ve “Hıdrellez” kutlaması şeklinde yapılması nedeniyle bu kutlamalar bir tür bahar bayramı veya hasat bayramı olarak nitelendirilebilir. Bu bayram çerçevesinde Harbiye, Samandağ ve Arsuz ilçesinde üç gün boyunca pikniğe gidilir ve müzik eşliğinde halaylar çekilir. Bayrama hazırlık olarak evler temizlenir, en güzel kıyafetler giyilerek Samandağ'daki Hızır ve Musa'nın bulunduğu inanan yerde denize girilir. Bugünün aynı zamanda yazın başlangıcı ve ürünün hasat edilmesi zamanının olması kutlamaların önemini arttırmıştır.

Asıl itibariyle bu bayram bereket ve bolluk tanrıları adına düzenlenen ilkbahar törenlerinden esinlenmiştir. Bu törenlerden biri de Tammuz (ya da Dumuzi) adına yapılan şenliklerdi. Fırat ve Dicle'nin canlandırıcı gücünü temsil eden Tammuz, öldükten sonra ilkbaharda yeniden dirilen “bitkiler dünyası tanrıları”nın ilk örneğidir. Tammuz'un her sene ilkbaharda buğdaylarla birlikte doğup büyüdüktan sonra hasat zamanında olgunlaştığına ve buğdayların un haline getirildiği sırada karanlıklar dünyasına tekrar döndüğüne inanılırdı. İlkbaharda doğanın ve tüm canlıların uyanmasıyla, onun da yeniden canlılar dünyasına dönmesi, Hızır'ın ölümsüzlük özelliğine benzemektedir (Güngör 1956, 68).

Tammuz'un benzeri diğer tanrılar Mısırlıların Osiris'i, Hititlerin Telepinus'u, Babillerin Marduk'u, Sümerlerin Adonis'idir. Bunlar da baharın dirilmesiyle ilgili tanrılardır.

Hatay'da kutlanan bu bayramın yine Fransızların egemenliği zamanından geldiği de bilinmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Sonuç

Hatay, her dinden, dinlerin her mezhebinden, birçok ırktan insanın kendi öz kültürlerinin katkılarıyla oluşturdukları ortak bir kültürün adıdır. Ezan seslerine kilise çanlarının karıştığı bir şehirdir. Ramazan ayında, her dinin temsilcisinin şehrin göbeğine “Ramazan Ayınız Mübarek Olsun.” dövizlerini astıkları, “Gadir Hum” törenlerinde Sünnilerin Alevi kardeşlerini kucakladıkları, bayramlarına ortak oldukları yerdir Hatay. Farklı inanışların keskin ayırım noktalarının olduğu değil, birbirlerine alışmışlığın ve ortak paydada buluşmuşluğun sağlandığı coğrafyadır Hatay. Bu renkli coğrafyanın folklor dinamiklerinden biri de Nusayrilerdir. İnanışlarında İslamiyet öncesi Arap paganlığının bazı izlerini dahi barındıran Nusayriler için Hızır en renkli kültürdür. Bu coğrafyada birbirinden bazı farklılıklar gösteren üç farklı Hızır kültürü yaşamaya devam etmektedir. Biri Nusayrilerin Hızır’ı, bir diğeri Sünnilerin Hızır’ı ve sonuncusu ise Hristiyanların St. George’dur. Bu üç Hızır Kültürü birbirinden farklılıklar gösterse de ritüelleri aynı anda ve birlikte gerçekleştirilebilecek kadar benzerdir. Bu benzerlikler bir arada yaşayabilmenin gerekliliğine işaret etmektedir.

KAYNAK KİŞİLER

- Kaynak Kişi 1: Alper Kaplan, 1949 doğumlu, İlkokul mezunu, Emekli, Harbiye
- Kaynak Kişi 2: Bahriye Kırmızı, 1952 doğumlu, ilkokul mezunu, Ev hanımı, Reyhanlı
- Kaynak Kişi 3: Emin Nergüz, 1977 doğumlu, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Dursunlu
- Kaynak Kişi 4: Halime Bayram, 1938 doğumlu, okur-yazar değil, Ev hanımı, İskenderun
- Kaynak Kişi 5: Mahmut Gürbüz, 1963 doğumlu, Üniversite mezunu, Öğretmen, Reyhanlı
- Kaynak Kişi 6: Mustafa Yılmaz, 1940 doğumlu, İlkokul mezunu, Emekli, Samandağ
- Kaynak Kişi 7: Zeynep Miçoğulları, 1950 doğumlu, ilkokul Mezunu, Ev Hanımı, Samandağ

Not: Bu çalışma esnasında birçok kişiyle görüşülmüştür. Fakat çalışmamızın en başında ifade ettiğimiz gibi Nusayri inancındaki gizlilik, medyanın olaya yaklaşım tarzı ve bazı diğer

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

nedenlerden dolayı mülakatta bulunduğumuz kişilerin çoğu kimlik bilgilerini bizimle paylaşmamıştır.

KAYNAKÇA

- DURDU Aydın, Hatay'daki Eren İnançları, **Folklor Araştırmaları Vakfı**, <http://folklor.org.tr>
- GÜNGÖR Kemal, **Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdrellez Törenlerine Dair Bir İnceleme** *Türk Etnografya Dergisi*, sayı 1, Ankara 1956, s.67-69
- OCAK Ahmet Yaşar, **İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara 1990
- SERTEL Ergin, **Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler**, Ütopya Yayınevi, Ankara 2005
- TÜRK Hüseyin, **Nusayrilik- İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri**, Kaknüs Yay., İstanbul, 2005